

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
ասպիրանտների և հայցորդների
նստաշրջանի
նյութերի ժողովածու

1(1) 2018

Երևան - 2018

Հրատարկության է երաշխավորել Երևանի պետական
համալսարանի գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Խմբագրակազմ՝

*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբրուզյան*
*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան*
*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան*
*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Ս. Հայկյանց*
*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան*
*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան*
*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան*
*իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան*
*իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան*

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025, Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1,
ԵՊՀ իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.yasu.am
publishing.yasu.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համաձայն չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@yasu.am

Տպագրական 24.25 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2018
Հանձնված է տպագրության՝
20.04.2018

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Varser Karapetyan

CURRENT TENDENCIES OF ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS 6

Կարեն Ամիրյան

ՕՐԵՆՍԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ 16

Հարությունյան Հայկ

ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՁԵՎԻ ԷՎՈԼՅՈՒՑԻԱՆ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈՒՈՒՄՆԵՐԻ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈ . 28

Ռոզա Աբաջյան

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՁԵՎԵՐԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ՆՈՐ ԴԱՐԱՇՐՁԱՆՈՒՄ ԵՎ ՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԻՏՔԸ 42

Կարեն Հակոբյան

ԼՍՎԱԾ ԼԻՆԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՊԱՏՇԱՃ ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲԱՂԱԴՐԱՏԱՐԸ 54

Սոսն Բարսեղյան

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈՒՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ 71

Արմինե Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԵԶՐՈՒԹԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 84

Լիլիթ Մելիքսեթյան

ՀԱՆՐԱՔՎԵԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄՆ ՈՒ ԿԱՅԱՅՈՒՄԸ 1991-1995 ԹԹ..... 96

Տարևիկ Նահապետյան

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՁՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 112

Գևորգ Պողոսյան

ՈՉ ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՈՒՄ ՍՏԱՅՎՈՂ ԳՈՒՄԱՐԻ
ԲԱՇԽՄԱՆ ԱՐԳԵԼՔԻ ՈՐՈՇ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐ 130

Մովսես Խաչատրյան

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՄԵՐԺՈՒՄԸ ՕՐԵՆՔՈՎ
ՍԱՀՄԱՆՎԱԾ ՀԻՄՔԵՐՈՎ..... 147

Արամ Ղափամանյան

ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԼԻԶԻՆԳԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ 162

Շուշանիկ Ղուկասյան

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ
ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ
ԿՐՈՂ ԱՆՁԻՆՔ 177

Անի Մուրաֆյան

ԿԵՂԾ ԵՎ ՇԻՆԾՈՒ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԱՆՎԱՎԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՊԱՀԱՆՋ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ
ԿՈՂՄԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՍԱՀՄԱՆԱՓՈՎՄԱՆ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԸ..... 193

Ռուբինա Պետրոսյան

ԱՌԱՆՑ ԾՆՈՂԱԿԱՆ ԽՆԱՄՔԻ ՄՆԱՅԱԾ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ
ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՈՉ ԳՈՒՅՔԱՅԻՆ ԵՎ ԳՈՒՅՔԱՅԻՆ
ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ 208

Տաթևիկ Գևորգյան

ՊԱՏԻԺ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ ՄԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՔՈՒՄ 233

Նունե Հայրապետյան

ՊՐՈԲԱՑԻՈՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ
ԿԱՅԱՑՄԱՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ՀՀ-ՈՒՄ. ԴՐԱ
ՆԵՐԴՐՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ 247

Լիանա Եղիզարյան

ՊԱՏԻԺԸ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆՈՐԵՆ ՉԿԻՐԱՌԵԼՈՒ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ՀԱՄԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵՂԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ 261

Սրբուհի Գայան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՆԵՐԴՐՄԱՆ
ՆՊԱՏԱԿԱՀԱՐՄԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ-ՈՒՄ 275

Լիլիթ Պետրոսյան

ԳՈՐԾԻ ՓԱՏՍԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՆ Ի ՊԱՇՏՈՆԵ
ՊԱՐԶԵԼՈՒ ("EX OFFICIO") ՄԿԶԲՈՒՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ..... 287

Անի Միքայելյան

ՄԻՍՅԱՆՑ ՀԵՏ ԿԱՊԿԱԾ ԳՈՐԾԵՐԻ ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ
ՏԵՍԱԿ 299

Անի Դանիելյան

ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՆԱԽՆԱԿԱՆ
ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ
ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԵՐԱՇԽԻՔ 321

Առնոլդ Վարդանյան

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ
ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻՆ ԱՆՄԵՂՍՈՒՆԱԿ ԱՆՁԱՆՑ
ՍԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱ-
ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 336

Էմմա Ավագյան

ԽՈՇՏԱՆԳՄԱՆ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ..... 352

Նազելի Թովմասյան

ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ 368

Ռոմելա Մանուկյան

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՈՒՄ ԳՏՆՎՈՂ ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ՌԱԶՄԱԿԱՆ
ԲԱԶԱՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՆՔՆԻՇԽԱՆՈՒ-
ԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ..... 380

**ԳՈՐԾԻ ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՆ Ի ՊԱՇՏՈՆԵ
ՊԱՐԶԵԼՈՒԻ ("EX OFFICIO") ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹՍԱԳԻՐԸ**

Վարչական դատավարության՝ որպես դատական պաշտպանության ինքնուրույն ձևի կայացումն իրավական պետության անքակտելի տարրերից է և պահանջում է վարչական գործերի քննության ընթացակարգերի կատարելագործում և անձանց հանրային իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության երաշխիքների նախատեսում²:

Վարչական արդարադատությունը ոչ միայն մեր երկրում, այլև ողջ հետխորհրդային տարածաշրջանում թերևս «ամենաերիտասարդ» իրավունքի ճյուղերից է և գտնվում է կայացման փուլում: Իրավունքի այս ճյուղի գոյության շուրջ 9 տարիների ընթացքում ՀՀ-ում ընդունվեցին վարչական դատավարության երկու օրենսգրքեր: Ընդ որում, երկու օրենսգրքերով էլ ամրագրվեց վարչական դատավարության առանձնահատկություններն առավելագույնս ընդգծող՝ գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնն պարզելու («ex officio») սկզբունքը: Այդուհանդերձ, այս սկզբունքը վարչական դատավարությունում գրեթե չուսումնասիրված և իրավակիրառ պրակտիկայում տարբեր խնդրահարույց հարցեր առաջացրած սկզբունքներից մեկն է:

Գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնն պարզելու («ex officio») սկզբունքն ուսումնասիրող դատավարագետները մատնանշում են, որ այս սկզբունքը, ենթադրում է վարչական դատարանի «ակտիվ» դերակատարում:

Այսպես, Ն. Գ. Սալիշևան նշում է. «Վարչական գործեր քննող դատավորը չի կարող լինել արբիտր ինչպես քաղաքացիական գոր-

¹ ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ, գիտական ղեկավար՝ ի.գ.թ., դոց. Ս. Մեդրյան, էլ. փոստ՝ petrosyan.lilit94@gmail.com:

² См. u **Торопов А.В.**, К вопросу о процессуальной форме рассмотрения дел в административном судопроизводстве // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право. 2013. Т. 13, № 4., էջ 108:

ծեր քննող դատավորը: Նրա դերն է, պահպանելով մրցակցության սկզբունքը, հաշվի առնել հանրային իրավահարաբերության մասնակիցների իրական անհավասարությունը: Դատարանը պարտավոր է վարչական դատավարությունում ակտիվ դեր ստանձնել՝ օգնություն ցույց տալ հանրային իշխանության մարմնի դեմ հայց ներկայացրած քաղաքացուն, պարզաբանել նրա իրավունքներն ու պարտականությունները, պատասխանողից պահանջել անհրաժեշտ ապացույցներ և փաստաթղթեր, միջոցներ ձեռնարկել հայցվորի սեփականության պաշտպանության համար»¹:

Չ. Օ. Պետրովան ընդգծում է, որ վարչական դատարանի դատավարական կարգավիճակը կարող է բնութագրվել որպես «ակտիվ», եթե դատարանը գործում է սեփական նախաձեռնությամբ (*ex officio*): Հետևաբար, դատարանի «ակտիվ (*ex officio*)» լիազորությունները նրա այնպիսի պարտականություններն են, որոնց չեն համապատասխանում գործին մասնակցող անձանց իրավունքները և որոնք ամրագրված են օրենքով՝ որպես հանրային իրավահարաբերությունների մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության երաշխիքներ²: Հեղինակը գտնում է, որ դատարանի ակտիվ (*ex officio*) լիազորություններն օժտված են հետևյալ պարտադիր հատկանիշներով՝

✓ կրում են ընթացակարգային բնույթ և պետք է կիրառվեն կոնկրետ իրավահարաբերության շրջանակում,

✓ չեն համապատասխանում գործին մասնակցող անձանց իրավունքներին,

✓ դրանց իրականացման արդյունքում առաջանում են հստակ դատավարական հետևանքներ (սանկցիաներ),

✓ նախատեսված են օրենքով որպես հանրային իրավահարաբերությունների մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության երաշխիք:

Վարչական դատավարությունում դատարանի ակտիվ դերի հիմնահարցն ուսումնասիրած Ն. Գ. Սալիշևայի և Ն. ՅՈՒ. Խա-

¹ Տե՛ս **Салищева Н. Г.**, Административное судопроизводство требует кодификации // Российская правовая газета «Эж-юрист». 2003, № 12, էջ 15:

² Տե՛ս **Петрова Ч. О.**, Проблема активности суда в гражданском процессе РФ. Дисс. к.ю.н., М., 1997:

մանևայի կարծիքով, քաղաքացիները, որպես կանոն, զրկված լինելով պետական մարմինների դեմ համարժեք պաշտպանության հնարավորությունից, իրենց իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելու համար դատարանի օգնության կարիքն ունեն, այդ իսկ պատճառով դատարանը պարտավոր է հանրային իրավական վեճում անձին օգնություն ցուցաբերել: Դատարանն այդ նպատակով ապացույցներ է պահանջում պետական մարմնից, քանի որ ֆիզիկական անձը ոչ միշտ է կարողանում դրանք ձեռք բերել ինքնուրույն, անհրաժեշտության դեպքում սեփական նախաձեռնությամբ նշանակում է փորձաքննություն¹:

Գտնում ենք, որ գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե պարզելու սկզբունքի ամրագրումն ինքնին ենթադրում է վարչական դատարանի «ակտիվ» դեր, այլապես նշված սկզբունքի իրացումը վարչական դատավարությունում անհնար է թվում: Հարկ է նշել, որ վարչական դատարանի «ակտիվ» դերն արտահայտում է հանրային իրավունքի առանձնահատկությունները, մասնավորապես, դատարանը, քննելով հանրային իրավահարաբերության մասնակիցների միջև ծագած վեճը, «վերացնում է» քաղաքացու և հանրային իշխանության մարմնի միջև առկա փաստացի անհավասարությունը:

Իրավաբանական գրականության մեջ շատ հաճախ քննարկվում է մրցակցային դատավարությունում վարչական դատարանի դերի հիմնահարցը: Արդյոք դատարանը պարտավոր է հանդես գալ որպես անկախ արբիտր մրցակցող կողմերի վեճում, թե որպես ապացուցման գործընթացի ակտիվ սուբյեկտ, ով ունի ապացույցներ ձեռք բերելու և դրանք գնահատելու իրավասություն: Միաժամանակ բազմիցս շեշտադրվում է, որ գործի փաստական հանգամանքները պարզելու հարցում դատարանի ակտիվությունն ամրագրելը դատաիրավական բարեփոխումների կարևորագույն հարցերից է²:

Ինչպես նշում է Օ. Վ. Պանկովան՝ հանրային իրավահարաբերություններում կողմերի անհավասար կարգավիճակը դատարանին

¹ См. у Салищева Н. Г., Хаманева Н. Ю., Административная юстиция и административное судопроизводство в РФ., М., 2001, էջ 130:

² См. у Барыгина А. А., К вопросу о роли суда в состязательном уголовном процессе // Российское правосудие. 2008, № 3, էջ 49-53:

տրամադրում է կողմերի մրցակցությանը միջամտելու առավել լայն հնարավորություններ: Այսպես, եթե քաղաքացիական դատավարությունում դատավորը ստեղծում է միայն գործի բազմակողմանի և լրիվ քննության իրականացման պայմաններ՝ գործին մասնակցող անձանց համար ապահովելով հավասար հնարավորություններ իրենց գործը ներկայացնելու համար, ապա վարչական դատավարությունում դատավորը պարտավոր է սեփական նախաձեռնությամբ ձեռնարկելու բոլոր միջոցները՝ գործի բազմակողմանի և լրիվ քննության համար¹:

Այդուհանդերձ ոչ բոլոր դատավարագետներն են ընդունում դատարանի նման պարտականությունների առկայությունը: Այսպես Ա. Տ. Բոնները և Վ. Տ. Կվիտին գտնում են, որ անկախ դատարանի առջև դատավարության երկու կողմն էլ դառնում են ամբողջությամբ իրավահավասար: Նրանք ստանում են դատավարական հավասար իրավունքներ՝ հիմնավորելու իրենց դիրքորոշումները և առարկելու մյուս կողմերի դիրքորոշմանը²: Նման եզրահանգման հետ դժվար է համաձայնել, քանի որ այն հաշվի չի առնում հանրային իրավահարաբերության մասնակիցների անհավասար հնարավորությունները թե՛ դատավարությունից առաջ և թե՛ դրա ընթացքում:

Այսպիսով, գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե պարզելու սկզբունքի ամրագրումը և դրանով պայմանավորված վարչական դատարանին «ակտիվ» լիազորություններով օժտելը վարչական դատավարության կայացման անքակտելի տարրերից է: «Վճռաբեկ դատարանը ևս արձանագրել է, որ հանրային իրավահարաբերություններից ծագող վեճերից բխող գործերի քննության ու լուծման միջոցով ֆիզիկական, իրավաբանական անձանց իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության միջոցի իրացումն ապահովվում է դատարանի կողմից գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե («ex officio») պարզելու սկզբունքի կենսագործման

¹ Տե՛ս **Панкова О. В.**, Принципы административного судопроизводства и проблемы из реализации в судах общей юрисдикции, Международный экспертный семинар «Роль административной юстиции в защите прав человека», М., 2010, էջ 77:

² Տե՛ս **Боннер А. Т., Квитин В. Т.**, Судебный контроль в области государственного управления, М., 1973, էջ 23:

միջոցով, որը վարչական արդարադատությանը բնորոշ կարևորագույն առանձնահատկություններից մեկն է»¹:

Հաշվի առնելով «ex officio» սկզբունքի նշանակությունը հանրային իրավահարաբերություններից ծագող վեճերի քննության և հանրային իշխանության մարմնի ու մասնավոր սուբյեկտի միջև դատական պաշտպանության միջոցների հավասարակշռության ապահովման գործում, անհրաժեշտ է բացահայտել այդ սկզբունքի բովանդակությունը:

Քննարկվող վարչադատավարական սկզբունքի էությունն օրենսդիրը բացահայտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի² 5-րդ հոդվածում, որի բովանդակությունը հանգում է հետևյալին.

1) վարչական դատարանը կաշկանդված չէ վարչական դատավարության մասնակիցների ներկայացրած ապացույցներով, միջնորդություններով, առաջարկություններով, բացատրություններով, առարկություններով.

2) վարչական դատարանը պարտավոր է՝

- իր նախաձեռնությամբ ձեռնարկել համարժեք միջոցներ՝ կոնկրետ գործի լուծման համար անհրաժեշտ իրական փաստերի վերաբերյալ հնարավոր և հասանելի տեղեկություններ ձեռք բերելու համար,

- պահանջել, որ ներկայացվեն գործի փաստական հանգամանքները պարզելու և գնահատելու համար անհրաժեշտ բոլոր ապացույցները,

- մատնանշել հայցադիմումներում առկա ձևական սխալները,

- առաջարկել ճշտել ոչ հստակ հայցային պահանջները, ոչ ճիշտ հայցատեսակները փոխարինել պատշաճ հայցատեսակներով, տարբերակել հիմնական և ածանցյալ պահանջները, համարել ոչ բավարար փաստական տվյալները:

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԴ/4315/05/14 գործով 22.04.2016 թ. որոշումը:

² Ընդունվել է 05.12.2013 թվականին: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2013.12.28/73(1013).1 Հոդ. 1186.1:

Հարկ է նշել, որ «ex officio» սկզբունքի բովանդակությունը կազմող տարրերի ամրագրման առումով առկա են տարբեր մոտեցումներ:

Այսպես, Ե. Ա. Շիլովան նշել է, որ վարչական դատարանի ակտիվ դերը բացահայտվում է հետևյալ դրույթներում՝

✓ վարչական գործեր քննելիս դատարանին տրվում է իրավասություն՝ աջակցելու հանրային իրավունքի պաշտպանության խնդրանքով դիմած անձանց: Այդ գործառույթի իրականացման համար դատարանը պետք է ունենա հնարավորություն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնից պահանջելու ապացույցներ.

✓ դատարանը պարտավոր է ակտիվ գործողություններ ձեռնարկել վարչական մարմնի գործողությունը, անգործությունը կամ վարչական ակտը վիճարկող հայցվորին նրա իրավունքները և պարտականությունները պարզաբանելու ուղղությամբ.

✓ դատարանը պետք է հնարավորություն ունենա սեփական նախաձեռնությամբ փորձաքննություն նշանակելու.

✓ դատարանը պետք է հնարավորություն ունենա ճանաչելու պատասխանող պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ պաշտոնատար անձի ներկայացուցչի՝ դատական նիստին ներկայանալու պարտադրությունը և կիրառել դատական տուգանք նիստին չներկայանալու համար.

✓ դատարանը պետք է հնարավորություն ունենա սեփական նախաձեռնությամբ վարույթին ներգրավելու պատշաճ, պատասխանատու վարչական մարմնին, ինչպես նաև երրորդ անձանց.

✓ վարչական գործեր (բացառությամբ նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկման պահանջներով գործերի) քննելիս դատարանը պետք է սեփական նախաձեռնությամբ հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու հնարավորություն ունենա, օրինակ՝ վիճարկվող վարչական ակտի գործողության կասեցումը մինչև վճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը՝ անկախ հայցի ապահովում կիրառելու միջնորդության առկայության հանգամանքից¹:

¹ См. u **Анатолевна III. E.**, К вопросу о роли суда при реализации принципа состязательности и равноправия сторон в административном судопроизводстве // Бизнес в законе. 2011, № 1, էջ 111:

Ընդ որում, կայացած վարչական դատավարություն ունեցող եվրոպական պետությունների վարչական դատավարության օրենսգրքերում ևս բացահայտվել է «ex officio» սկզբունքի բովանդակությունը: Այսպես, Գերմանիայի «Վարչական դատավարության մասին ակտի»¹ 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական դատարանը գործի փաստական հանգամանքները պարզում է «ex officio»: Ընդ որում, դատարանը կաշկանդված չէ կողմերի ներկայացրած միջնորդություններով և ապացույցներով և սեփական նախաձեռնությամբ ձեռք է բերում անհրաժեշտ նյութեր և ապացույցներ: Դատարանը ոչ միայն պարզաբանում է քաղաքացիներին նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները, այլև խորհրդատվություն է տրամադրում նրանց, հատկապես այն քաղաքացիներին, ովքեր թույլ են տվել ձևական սխալներ, ներկայացրել են ոչ հստակ պահանջներ կամ ոչ բավարար փաստական տվյալներ:

Ֆրանսիայի վարչական դատարանում դատավորներն օժտված են «ինկվիզիցիոն» լիազորություններով, այն է՝ դատավորը կարող է հանձնարարել կողմին տրամադրելու մյուս կողմին անհրաժեշտ տեղեկատվություն և փաստաթղթեր, ձեռնարկել գործի բազմակողմանի քննության համար անհրաժեշտ միջոցառումներ (նշանակել փորձաքննություն, հարցումներ ուղարկել, ձեռք բերել ապացույցներ): Ֆրանսիայի պետական խորհուրդը, որը վարչական գործեր քննող վերին ատյանն է, իրականացնելով վարչական գործի ըստ էության քննություն և վերանայում, մշտապես պահանջում է վարչական մարմնից ներկայացնելու գործով ապացույցները, ինչպես նաև վիճարկվող վարչական ակտի ընդունման հիմքերը, որպեսզի որևէ դեպքում չհիմնավորված վարչական ակտ չընդունվի, իսկ ընդունված լինելու պարագայում ուժը կորցնի²:

2015 թվականին ընդունված Ռուսաստանի Դաշնության վարչական դատավարության օրենսգրքի³ 14-րդ հոդվածով ևս ամրա-

¹ St' u Code of administrative court procedure, Germany, ընդունված 19.03.1991 թ.:

² St' u **Козырян А. Н., Штатина М. А., Зеленцов А. Б.**, Административное право зарубежных стран: Учебник. Под ред. А.Н. Козырина, М. А. Штатиной. //М.: Спарк. 2003, էջ 316:

³ St' u Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации, от 08.03.2015 N 21-ФЗ (ред. от 29.07.2017):

գրվել է այս սկզբունքը: Այսպես, վարչական դատարանը դատավարության կողմերին պարզաբանում է նրանց իրավունքները և պարտականությունները, նախագգուշացնում է դատավարական գործողություններ կատարելու կամ չկատարելու հետևանքների մասին, աջակցում է նրանց իրենց իրավունքներն իրականացնելիս, պայմաններ է ստեղծում և ձեռնարկում անհրաժեշտ միջոցներ գործի փաստական հանգամանքները պարզելու համար, այդ թվում՝ պահանջում ապացույցներ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով նշված դատավարական սկզբունքի էությանը և բովանդակությանը, իր որոշումներից մեկում նշել է, որ դատարանի կողմից գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնն («ex officio») պարզելու սկզբունքը հանրային իրավահարաբերություններից ծագող վեճերից բխող գործերի քննության ընթացքում դատարանին օժտում է ակտիվ դերակատարությամբ, ինչը հնարավորություն է տալիս արդյունավետորեն ապահովելու իշխանական լիազորություններով օժտված սուբյեկտների ընդունած իրավական ակտերի, գործողությունների ու անգործությունների դեմ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց հանրային սուբյեկտիվ իրավունքների դատական պաշտպանության իրացումը: Խնդրո առարկա սկզբունքի համաձայն՝ դատարանի ակտիվ դերակատարությունն արտահայտվում է, մասնավորապես, որոշակի դատավարական գործողություններ կատարելիս դատավարության մասնակիցներին օժանդակելու՝ դատարանի պարտականությամբ¹:

Վերոնշյալ միջազգային փորձը և տեսական մոտեցումները համադրելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված «ex officio» սկզբունքի բովանդակության հետ՝ կարող ենք արձանագրել, որ քննարկվող սկզբունքի բովանդակությունը կազմող հիմնական տարրերը՝ այն է՝ ապացույցներ պահանջելը, մատնանշման պարտականությունը և կոնկրետ գործի լուծման համար անհրաժեշտ իրական փաստերի վերաբերյալ հնարավոր և հասանելի տեղեկություններ ձեռք բերելու համար միջոցներ ձեռնարկելն ամրագրվել են նաև ՀՀ օրենսդրությամբ:

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԴ/0229/05/15 վարչական գործով 20.07.2017 թ. որոշումը:

Ամփոփելով՝ կարելի է եզրահանգել, որ գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե («ex officio») պարզելու սկզբունքի բովանդակությունն են կազմում վարչական գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության համար դատարանի կողմից սեփական նախաձեռնությամբ իրականացվող հետևյալ գործողությունների ամբողջությունը՝

1) գործի լուծման համար անհրաժեշտ տեղեկություններ, ապացույցներ ձեռք բերելը,

2) հայցվորի կողմից ներկայացված հայցադիմումում առկա ձևական սխալները, ոչ հստակ հայցային պահանջները, ոչ ճիշտ հայցատեսակները մատնանշելը,

3) փորձաքննություն նշանակելը,

4) ոչ պատշաճ պատասխանողին փոխարինելը, երրորդ անձանց ներգրավելը,

5) հայցի ապահովման միջոցներ ձեռնարկելը:

Գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե («ex officio») պարզելու սկզբունքի բովանդակության բացահայտման համար կարևոր նշանակություն ունի այս սկզբունքի կիրառման շրջանակը:

Այսպես, դատավարագետների մի խումբ նշում է, որ հանրային իշխանությունն ունի լայն հնարավորություններ իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար, ուստի դատարանը պարտավոր է իր իշխանական գործառույթն իրականացնել՝ նպատակ հետապնդելով պաշտպանելու դատավարությունում «թույլ» կողմին՝

Ա. Ա. Տյուրինան նշել է, որ չնայած վարչական դատավարության ինկվիզիցիոն բնույթին, այն կոչված է ոչ միայն վարչական վերանայում, այլև պաշտպանության ֆունկցիա իրականացնելուն²:

Համակարծիք լինելով նշված դիրքորոշումների հետ՝ միաժամանակ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերոնշյալ դիրքորոշմամբ դատարանի ակտիվ դերակատարությունն արտահայտվում է դատավարության մասնակիցներին

¹ Տե՛ս **Андреева Т. К., Зайцева А. Г.**, Принцип состязательности в новом Арбитражном процессуальном кодексе РФ. Вестник ВАС РФ, N 12, 2002, էջ 68:

² Տե՛ս **Тюрина А. А.**, Функция защиты в административно-юрисдикционном процессе. М.: Городец, 2009, էջ 26:

օժանդակելու՝ վարչական դատարանի պարտականությամբ, իսկ ՀՀ վարչական դատարանը մի շարք գործերով, որոնք հարուցվել են վարչական մարմնի հայցի հիման վրա, կիրառել է «ex officio» սկզբունքը՝ մատնանշելով վարչական մարմնի կողմից թույլ տրված ձևական սխալները, ոչ հստակ հայցային պահանջները և ոչ բավարար փաստական տվյալները համալրելու անհրաժեշտությունը¹, գտնում ենք, որ վարչական դատարանի կողմից իրականացվող օժանդակման գործառույթը պետք է տարածվի բացառապես ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց վրա:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե պարզելու («ex officio») սկզբունքը վարչական դատավարության առանցքային սկզբունքներից է, որն օժտում է դատարանին ակտիվ դերակատարությամբ վերացնելու ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց նկատմամբ հանրային-իշխանական լիազորություններով օժտված սուբյեկտների ունեցած փաստացի առավելությունները և ապահովելու ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության միջոցի կենսագործումը՝ այդ սկզբունքի բովանդակությունը կազմող գործողությունների իրականացման միջոցով:

**ОБЩАЯ ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПА
ВЫЯСНЕНИЯ ФАКТИЧЕСКИХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ
ДЕЛА «EX OFFICIO»**

Лилит Петросян

Аспирант кафедры гражданского процесса ЕрГУ

Данная статья посвящена принципу выяснения фактических обстоятельств дела «ex officio», который в большей степени подчеркивает особенности административного судопроизводства. Соответственно, изучается вопрос активной роли суда в административном судопроизводстве, предусматривающем принцип выяснения фактических обстоятельств дела «ex officio». По нашему мнению, «активная» роль административного суда обусловлена особенностями публично-

¹ Տե՛ս ՀՀ վարչական դատարանի թիվ ՎԴ/8812/05/17 գործով 30.08.2017 թ., թիվ ՎԴ/3248/05/15 գործով 23.07.2015 թ., թիվ ՎԴ/3017/05/15 գործով 10.07.2015 թ. որոշումներ:

го права. В силу рассматриваемого принципа суд, разрешая спор между участниками публичного правоотношения, «устраняет» имеющее место фактическое неравенство между гражданином и органом публичной власти.

В статье детально рассматривается содержание принципа выяснения фактических обстоятельств дела «ex officio».

На основе анализа существующего международного опыта и теоретических подходов касательно содержания принципа выяснения фактических обстоятельств дела «ex officio», автором предлагается рассматривать в качестве элементов данного принципа такие обязанности административного суда, как собирание доказательств, необходимых для разрешения дела, разъяснение истцу его прав и обязанностей, указание на формальные недостатки в искового заявления, указание на ненадлежащую формулировку исковых требований, на факт предъявления ненадлежащего вида иска, назначение экспертизы по собственной инициативе, замена ненадлежащего ответчика, вовлечение третьих лиц, а также применение по собственной инициативе мер обеспечения иска.

GENERAL LEGAL CHARACTERISTICS OF THE PRINCIPLE OF EXAMINING THE FACTS OF THE CASE EX OFFICIO

Lilit Petrosyan

PHD Student of the YSU Chair of Civil Procedure

The following article is devoted to the principle of examining the facts of the case ex officio, which emphasizes the features of administrative court procedure. Consequently, the active role of the court in administrative procedure when stipulating the principle of examining the facts of the case ex officio is being discussed. According to the author's conclusion the active role of the court in administrative procedure reflects the specific features of public law, specifically when resolving the dispute between the participants of public relations the court eliminates the factual inequality between the citizen and the public authority.

Furthermore, the content of the principle of examining the facts of the case ex officio is being revealed in the article. Specifically, by analyzing the international practice and theoretical perceptions related to the content of “ex officio” principle, the author suggests the following

activities of the court to be deemed as content of the *ex officio*” principle-obtaining the information and evidence necessary for resolving the case,

clarifying the rights and obligations of the applicant, revealing the formal errors made in the claim, uncertain claims, false actions, appointing expertise on his own initiative, replacing the improper respondent and involving third persons on his own initiative, as well as applying measures for securing actions.

Բանալի բառեր – գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե պարզելու սկզբունք, «*ex officio*», վարչական դատավարություն, «ակտիվ» դատարան, հանրային իրավահարաբերություններ

Ключевые слова: принцип выяснения фактических обстоятельств дела в силу занимаемой должности, «*ex officio*», административное судопроизводство, «активная» роль суда, публичные правоотношения

Key words: principle of examining the facts of the case *ex officio*, administrative court procedure, “active” role of court, public relations